

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2021.8.1.14>

POSTRZEGANIE FORMUŁ AGRESJI JĘZYKOWEJ PRZEZ BIORCÓW: EKSPERYMENT SOCJOLINGWISTYCZNY

Nataliia Yelnikova

*starszy wykładowca Katedry Ukrainistyki Wydziału nr 2
Charkowskiego Narodowego Uniwersytetu Spraw Wewnętrznych (Charków, Ukraina)
ORCID ID: 0000-0002-5061-8226
elnikova_n_i@ukr.net*

Adnotacja. W artykule podjęto próbę ustalenia, które odpowiednie techniki eksperymentów socjolingwistycznych mogą być odpowiednie podczas badania sytuacji agresji językowej w komunikacji internetowej, a także zbadania sytuacji konfrontacji językowej w zakresie stosowania różnych strategii komunikacyjnych. Sugeruje się, że obecnie jedną z produktywnych metod uzyskiwania danych socjolingwistycznych jest metoda kwestionariusza lub metoda arkusza pytań. Konieczność przeprowadzenia eksperymentu jest spowodowana ciągłą potrzebą opracowania metod eksperymentalnych, które pomogą przewidzieć sytuację agresji językowej i uniknąć negatywnych konsekwencji takiej komunikacji. Zgodnie z wynikami ankietowania założono, że wśród jednostek językowych, które są obiecujące dla tworzenia agresywnej komunikacji, dominują tokeny zawierające negatywną ocenę w bezpośrednim znaczeniu; frazeologizmy o negatywnej treści; konstrukcje wykrzyknikowe wzmacniające negatywną ocenę. Ważną rolę odgrywa syntaktyczna budowa tekstu.

Słowa kluczowe: komunikacja, dewiacja, agresor językowy, socjolingwistyka, respondent, reakcja.

PERCEPTION OF FORMULAS OF LANGUAGE AGGRESSION BY RECIPIENTS: SOCIOLINGUISTIC EXPERIMENT

Nataliia Yelnikova

*Senior Lecturer at the Department of Ukrainian Studies Faculty № 2
Kharkiv National University of Internal Affairs (Kharkiv, Ukraine)
ORCID ID: 0000-0002-5061-8226
elnikova_n_i@ukr.net*

Abstract. An attempt to define is carried out in the article, what actual methodologies of sociolinguistic experiments can be appropriate during the study of situation of language aggression in an internet-commonunication, and also to investigate the situation of language opposition from the point of view of the use of different communicative strategies. Supposition is expounded, that for today one of productive methods of receipt of sociolinguistic data there is a method of questionnaire, or method of interrogative sheet. The necessity of realization of experiment is explained by permanent a necessity developments of experimental methodologies, that will help to envisage the situation of language aggression and avoid the negative consequences of such commonunication. On results questioning supposition is done, that among language units that are perspective for creation of aggressive communication, lexemes that contain a negative estimation in direct sense prevail; phraseological units are with negative maintenance; constructions of intonement, that strengthen a negative estimation. An important role is carried out by a syntactic construction on the text.

Key words: communication, deviation, language aggressor, sociolinguistics, respondent, reaction.

СПРИЙНЯТТЯ ФОРМУЛ МОВНОЇ АГРЕСІЇ РЕЦИПІЄНТАМИ: СОЦІОЛІНГВІСТИЧНИЙ ЕКСПЕРИМЕНТ

Наталія Єльнікова

*старша викладачка кафедри українознавства факультету № 2
Харківського національного університету внутрішніх справ (Харків, Україна)
ORCID ID: 0000-0002-5061-8226
elnikova_n_i@ukr.net*

Анотація. У статті здійснено спробу визначити, які актуальні методики соціолінгвістичних експериментів можуть бути доречними під час вивчення ситуації мовної агресії в інтернет-спілкуванні, а також дослідити ситуацію мовного протистояння з погляду використання різних комунікативних стратегій. Висловлено припущення, що сьогодні одним із продуктивних методів отримання соціолінгвістичних даних є метод анкетування, або метод питального аркуша. Необхідність проведення експерименту пояснюється постійною потребою розроблення експериментальних методик, які допоможуть передбачити ситуацію мовної агресії й уникати негативних наслідків такого спілкування. За результатами опитування зроблено припущення, що серед мовних одиниць, які є перспек-

тивними для творення агресивної комунікації, переважають лексеми, котрі містять негативну оцінку у прямому значенні; фразеологізми з негативнооцінним змістом; вигуківі конструкції, що посилюють негативну оцінку. Важливу роль виконує синтаксична побудова тексту.

Ключові слова: комунікація, девіація, мовний агресор, соціолінгвістика, респондент, реакція.

Вступ. Теорія мовної комунікації змогла синтезувати погляди на мову як комплексну інформаційно-комунікативну систему, яка одночасно слугує засобом пізнання. Вербальне спілкування за такого підходу розглядається у динамічному аспекті. Фахівці у галузі мовної комунікації визначають спілкування як взаємодію особистостей і груп осіб, яка передбачає обмін діяльністю, інформацією, досвідом тощо. Ми хочемо акцентувати на тому, що соціальні характеристики учасників спілкування впливають на вибір теми комунікативного акту, а також мовних засобів для досягнення комунікативної мети. Ця проблема є актуальною для соціолінгвістики.

Діада «мова – мовлення» втілює діалогічну природу мови й дозволяє розглядати дискурс як явище сучасного комунікативного середовища та результат мовленнєво-комунікативної діяльності, сутність якого є неоднорідною, оскільки одночасно апелює до вербального й невербального складників (Бацевич, 2004). Учасник комунікації перебуває у певних психологічних, соціокультурних умовах, що відображається у соціолінгвальному феномені дискурсу.

На думку Т. Кузнецової, засоби масової інформації як різновид соціальних комунікацій сьогодні є механізмом, котрий відбиває, формує, а також змінює цінності у суспільстві (Кузнецова, 2010). Для проникнення в аксіологічну сутність тексту засобів масової інформації соціолінгвістика пропонує різні методи дослідження.

Сьогодні увесь арсенал методів дослідження мовних одиниць та особливостей їх функціонування у певних соціокультурних умовах поділяють на дві основні групи – метод збирання соціолінгвістичних даних і метод соціолінгвістичного аналізу (Бондалетов, 1987). Будь-який усталений метод пов'язаний із низкою проблем власної реалізації. Наприклад, збирання соціолінгвістичних даних часто ускладнюється тим, що науковець має враховувати ситуаційні особливості, а реалістичну картину впливу соціальних чинників складно отримати у тих ситуаціях, коли не йдеться про природну мовну поведінку респондента (Бондалетов, 1987).

Одним із продуктивних методів отримання соціолінгвістичних даних визнано метод анкетування, або метод питального аркуша. За загальними принципами, анкета повинна містити низку питань, кожне з яких пов'язане з певною гіпотезою дослідника (Паніна, 2007). Досить чітко планується тактика здійснення опитування, що дозволить досліднику досягти бажаного ефекту й уникнути прогнозування відповідей. Анкетування залишається найбільш активно використовуваним методом соціолінгвістичних досліджень, який дозволяє отримати достовірний фактаж (Швейцер, 2009).

Також варто зазначити, що серед продуктивних методів соціолінгвістичних досліджень сьогодні називають не тільки питальники, а й інтерв'ю та спостереження. Серед питальників виокремлюють відкриті та закриті. Перший тип характеризується тим, що містить питання, які дають учаснику експерименту свободу у висловленні власної думки. Другий тип питальників із закритими формулюваннями обмежує респондентів відповідями «так»/ «ні» (Бондалетов, 1987).

У межах свого дослідження ми звертаємося до методик соціолінгвістики з метою вивчення специфіки сприйняття формул мовної агресії учасниками інтернет-комунікації. У роботі ставимо за мету з'ясувати, як реципієнти сприймають комунікативні стратегії мовних агресорів під час участі у девіантній інтернет-комунікації та на які мовні знаки звертають увагу першочергово. **Актуальність** дослідження пояснюється постійним зростанням рівня впливу контенту мережевого простору на його споживачів і потребою розроблення експериментальних методик, які допоможуть передбачити ситуацію мовної агресії й уникати негативних наслідків такого спілкування.

Основна частина. Досягнення мети дослідження передбачає виконання низки завдань: зібрати в інтернет-комунікації текстові фрагменти, що можуть бути прикладами девіантної мовної поведінки; розробити анкету для проведення соціолінгвістичного експерименту й визначити, як реципієнти сприймають мовні засоби, використані у досліджуваних контекстах, у який спосіб маркують певні фрагменти як приклади девіантної комунікації.

Об'єктом дослідження стали мовні одиниці, що вербалізують девіантну комунікацію. Наукова розвідка реалізована на українськомовному матеріалі, відібраному методом суцільної вибірки із соціальних мереж, блогів, форумів, а також із коментарів на порталах новин.

Методи дослідження. Основними методами дослідження є такі: метод прагматичного аналізу, до якого ми звернулися для з'ясування механізмів впливу мовних одиниць на учасника ситуації спілкування; метод експерименту й елементи статистичного методу, комплексне використання яких дало можливість отримати показники, що відображають сприйняття реципієнтами мовних одиниць, використаних для втілення агресивної комунікації.

Результати та їх обговорення. Плануючи проведення соціолінгвістичного експерименту щодо визначення сприйняття мовних формул агресії реципієнтами, ми звертаємося до концепції В. Чернявської, котра пропонує для аналізу девіантної комунікації відштовхуватися від трьох стрижневих понять: нормативне – індивідуальне – девіантне (Чернявська, 2011). У комунікативному аспекті нормативність є відтворенням усталених правил, однак така категорія набуває неоднозначності під час дослідження інтернет-тексту:

стандарт завжди є основою всього, тому людина наслідуює нормативну мовну поведінку, але віртуальний світ пропонує простір без обмежень і табу, у якому особа має можливість демонструвати свою творчість індивідуально. Розмежовуючи поняття «індивідуальне» та «девіантне», авторка вважає девіантну комунікацію такою, що виходить за межі норми (Чернявская, 2011).

В українській лінгвістиці до вивчення девіантної комунікації звертається Ф. Бацевич у роботі «Основи комунікативної девіатології». Науковець описує комунікативні девіації на прикладі художнього дискурсу й називає основні причини формування різних комунікативних девіацій, обґрунтовуючи два методи вивчення такого явища: апіорний (узальний) й апостеріорний (актуальний) (Бацевич, 2012). В іншій праці, «Основи комунікативної лінгвістики», Ф. Бацевич пропонує власну класифікацію девіацій, які можуть виникати через мовну та комунікативну компетенцію носіїв мови: комунікативні девіації, проголошені адресантом та адресатом, зумовлені комунікативним процесом (контактом), а також комунікативні девіації, споріднені з мовним кодом. (Бацевич, 2012).

Науковиці Г. Джунусалієва та Н. Ковальська у праці «Комунікативні девіації в контексті теорії мовної комунікації» звернулися до вивчення причин девіантної комунікації у контексті сучасної теорії мовленнєвої комунікації. Дослідниці звернули особливу увагу на природу комунікативних порушень і зробили спробу схарактеризувати види ненормативної комунікації (Джунусалієва, Ковальська, 2011).

О. Почепинська звертається до функціонально-комунікативного методу, розглядаючи девіантну комунікацію як складник незапланованого живого говоріння, що зумовлюється невимушеністю мовлення. Також науковиця вивчає ненормативну комунікацію як частину запланованого художнього діалогу, опрацьованого автором, у якому девіації набувають спеціальних функцій (Селиванова, 2004).

Для вивчення того, як респонденти сприймають контексти, котрі репрезентують девіантну (агресивну) комунікацію, ми використали вже апробовану методику опитування. Для цього обрали метод анкетування, що є доцільним при розв'язанні лінгвістичних проблем, пов'язаних з апелюванням до колективної інтуїції носіїв мови (Бондалетов, 1987; Паніна, 2007). Підставою обрання саме такого методу стала відсутність надійних мовознавчих критеріїв для визначення досліджуваного явища мовної агресії. В анонімному опитуванні взяли участь 30 респондентів, котрі належать до вікової групи від 17 до 20 років (студенти навчальних закладів України за різними спеціальностями).

Учасникам анкетування ми запропонували 5 контекстів, у яких, на нашу думку, втілено ситуацію мовної агресії. Мета нашого опитування пов'язана з дослідженням мовної картини світу, а саме ціннісного її фрагмента, реалізованого у ситуації девіантної комунікації. На думку Т. Космеди, вона (мовна картина світу – Н. С.) «сприймається крізь призму категорії оцінки, яка формується під впливом таких чинників: соціальної позиції, світогляду, рівня культури, інтелекту, морального розвитку, віку (оцінна шкала змінюється), життєвого досвіду, відповідності нормам і принципам моралі» (Космеда, 2000).

Основні завдання нашого соціолінгвістичного експерименту:

- 1) Визначити, до яких вербальних засобів звертаються мовні агресори у девіантній комунікації;
- 2) Установити, як респонденти сприймають мовні одиниці різних рівнів у зв'язку із транслюванням мовної агресії.

Методика анкетування, яку ми використали у дослідженні, розроблена й апробована соціологами й лінгвістами. Так, використання методу опитування є результативним у вивченні особливостей системи цінностей певної вікової чи гендерної групи. Такий метод використав М. Кронгауз, аналізуючи умови успішності / неуспішності комунікативної ситуації на матеріалі кінорецензій. Науковець дійшов висновку, що сприйняття аксіологічного значення залежить від вікових параметрів аудиторії, світогляду та ціннісних орієнтирів (Кронгауз, 2012).

У запропонованій анкеті респонденти мали вказати свій вік і тип діяльності й відповісти на відкриті запитання анкети. Учасники експерименту працювали з анкетами вдома, тому не були обмежені у часі. На наше переконання, на результати опитування умови його проведення не вплинули негативно, оскільки забезпечували анонімність. Як результат, ми змогли отримати досить повні відповіді, а висновки респондентів були максимально обґрунтованими.

Розроблена нами відкрита анкета містила такі питання:

План аналізу вербального портрета мовного агресора.

1. Вік і стать мовного агресора (якщо можна встановити).
2. Які зневажливі слова, на вашу думку, вживає мовний агресор?
3. Яка мета мовного агресора та проти кого спрямовані його дії у комунікації?
4. Як, на вашу думку, можна протистояти мовному агресору в інтернет-комунікації?

Спробуємо прокоментувати реакції респондентів щодо різних ситуацій мовної агресії. Перший контекст, запропонований для прочитання: «Штуплін втік від Фуркада на фініші». Репліка мовного агресора *dotjoly*: «С сенс порівнювати тільки допінг, який обоє приймають» (https://www.instagram.com/shp_romn). Щодо цього контексту майже всі опитувані (28 респондентів) указали, що мовний агресор не вживає зневажливих слів, які можуть передавати негативну оцінку, проте він ніби «знущається». Деякі опитувані (7 респондентів) прокоментували, що агресор діє як троль, намагається висміювати опонента, іронізуючи. Тобто можемо зафіксувати, що звернення до прийомів комічного, зокрема іронії, може бути дієвим засобом побудови девіантної агресивної комунікації, що довели й результати опитування.

Другий контекст, запропонований для прочитання: «Коментар користувача Демченка Геннадія: «Дуже мила дівчина, велика працівниця, максималістка до мозку кісток. Бажаємо яскравих програм і прекрасного сезону!» Репліка мовного агресора Дикий Макс: «Скільки фальшу! Цього разу ви себе перестрибнули! Тьфу, прочитав, ніби брудом вимазався! Аж гидко!» (<https://www.instagram.com/galinashechenko668/?hl>). Майже всі опитувані (29 респондентів) підкреслили, що головними трансляторами зниженої оцінки мовного агресора є слова, які прямо висловлюють негативне значення, зокрема «гидко». Також опитувані зазначили, що підсилює негативне значення вигук «тьфу». Кілька опитуваних (4 респонденти) підкреслили, що негативну оцінку також передає фразеологізм «перестрибнути себе». Отже, продуктивними засобами творення мовної агресії є лексеми, які передають негативну оцінку у прямому значенні. Також використовуються фразеологізми зі зниженооцінним змістом, а підсилити такий контекст можуть вигуківі конструкції.

Третій контекст: «Лікарі-наркологи просять дозволити пацієнтам курити в лікарнях». Репліка мовного агресора Євгенія: «Табак – це теж наркотики. Тупиця!» (<https://www.instagram.com/p/CQ5skTQhHw1>). Щодо запропонованої девіантної комунікації всі опитувані (30 респондентів) прокоментували, що негативну оцінку мовного агресора втілює іменник, який має зневажливе значення, – «тупиця». Один респондент підкреслив, що негативне значення ця лексема отримує через словотвірну конструкцію, а саме використання суфікса -иц-. Отже, знову фіксуємо використання у ситуації мовної агресії лексеми із прямим негативнооцінним значенням.

Четвертий контекст: «Як підібрати корм для вашого котика?» Репліка мовного агресора Юлії: «Десять страв із кошатиною! Долучайтеся!» (<https://www.instagram.com/galinashechenko668/?hl>). Цей фрагмент викликав найбільш суперечливі реакції. Значна кількість опитуваних (17 респондентів) не побачили у такому контексті мовної агресії, прокоментувавши, що йдеться про звичайний жарт. Проте деякі опитувані (13 респондентів) побачили у такій ситуації спілкування розпалення конфлікту. Серед пояснень опитуваних бачимо такі: агресор свідомо відволікає від основної теми розмови; другий учасник комунікації ніби знущастється з теми чату, присвяченої домашнім улюбленицям. Ми підтримуємо міркування опитуваних про те, що мовний агресор поводить себе як офтопер, тобто той, хто відволікає від основної теми розмови, а також як флеймер, тобто розпалювач конфлікту.

П'ятий контекст, запропонований для прочитання: «Друзі, хелп, як підготуватися до заліку за годину до самого заліку?» Репліка мовного агресора Івана: «Мочки. Тихо. Береш простирадло. Замотуєшся. І повзеш тихенько до кладовища» (<https://www.instagram.com/galinashechenko668/?hl>). Усі учасники анкетування (30 респондентів) підкреслили, що мовний агресор вдається до особливої синтаксичної побудови свого тексту: він використовує односкладні речення, які часто складаються з одного слова, щоб у такий спосіб передати своє знущання з опонента. Звичайно ж, як агресивний коментар була сприйнята порада повзти на кладовище.

Щодо запитання про методи протидії мовному агресору учасники опитування розділилися на дві групи: одні пропонували взагалі не втручатися у ситуацію агресивного спілкування, інші висловлювали впевненість у тому, що мовному агресору потрібно активно протистояти – давати відповіді на його репліки або блокувати у розмові. Саме такі реакції опитуваних дозволяють припускати, що з методиками протидії мовній агресії й мають бути пов'язані перспективи подальших досліджень.

Висновки. На наше переконання, звернення до методики опитування респондентів видається доречним під час дослідження соціолінгвістичного виміру комунікативної ситуації, зокрема девіантної (агресивної) комунікації. Використання методу анкетування дозволяє описати мовну ситуацію повно, з урахуванням усіх складників комунікативної моделі «адресант – контент – адресат».

За результатами проведеного експерименту можемо констатувати, що особистості, які потрапляють у ситуацію девіантної (агресивної) комунікації, серед вербальних засобів трансляції мовної агресії фіксують такі: мовні одиниці, що передають негативну оцінку у прямому значенні; фразеологізми з негативнооцінним змістом; вигуківі конструкції, котрі посилюють негативну оцінку. Також варто підкреслити важливість синтаксичної побудови, яка так само може транслявати мовну агресію. Складною для аналізу та сприйняття респондентами є ситуація, коли мовний агресор вдається до іронії або офтопу (відхилення від основної теми розмови), адже такі комунікативні конструкції складно однозначно трактувати як випадки мовної агресії.

Перспективи подальших досліджень пов'язані із проблемами розроблення експериментальних методик аналізу особливостей сприйняття негативнооцінних мовних одиниць представниками різних соціальних і вікових груп в агресивній комунікативній ситуації.

Список використаних джерел:

1. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. Київ : Видавничий центр «Академія», 2004. 344 с.
2. Бацевич Ф. Коммуникативные девиации и условия успешности речевого жанра. *Жанры речи.* № 1–2 (9–10).2012. С. 17–23.
3. Бондалетов В.Д. Социальная лингвистика : учебное пособие. Москва : Просвещение, 1987. 160 с.
4. Внебрачных Р.А. Троллинг как форма социальной агрессии в виртуальных сообществах. *Вестн. Удмурт. ун-та. Серия 3: Философия. Социология. Психология. Педагогика.* 2012. Вып. 1. С. 48–51.
5. Демьянков В.З. Когнитивная лингвистика как разновидность интерпретирующего подхода. *Вопросы языкознания.* 1994. № 4. С. 17–34.
6. Джунусалиева Г., Ковальська Н.А. Комунікативні девіації в контексті теорії мовної комунікації. *Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова.* 2011. URL: <http://readera.org/article/komunikatyevni-deviatsiye-v-konteksti-teoriye-10116335.html>.

7. Дускаева Л., Коняева Ю. Троллинг в русскоязычных медиа. *Вестник Московского университета. Серия 10: Журналистика*. 2017. С. 84–100. URL: <http://vestnik.journ.msu.ru/books/2017/5/> (дата звернення: 26.08.21).
8. Иссерс О.С. Стратегии и тактики русской речи. Москва : УРСС, 2008. 263 с.
9. Космеда Т. Аксиологічні аспекти прагмалінгвістики: формування і розвиток категорії оцінки. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2000. 350 с.
10. Кронгауз М. Русский язык на грани нервного срыва. 3D Москва : Астрель : CORPUS, 2012. 480 с.
11. Кузнецова Т.В. Аксиологічні моделі мас-медійної інформації: монографія. Суми : Університетська книга, 2010. 304 с.
12. Лутовинова О.В. Языковая личность в виртуальном дискурсе : дисс. ... докт. филол. наук : 10.02.19. Волгоград, 2013. 437 с.
13. Михайлова О. Когда оскорбление воспринимается как шутка? Персональные и ситуативные факторы отключения моральной ответственности свидетеля кибербуллинга. *Журнал социологии и социальной антропологии*. 2019. Вып. 22 (2). С. 55–92. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/kogda-oskorblenie-vospriimaetsya-kak-shutkapersonalnye-i-situativnye-factoryotklyucheniya-moralnoy-otvetstvennosti-svidetelya> (дата звернення: 26.08.21).
14. Остин Дж.Л. Слово как действие. *Новое в зарубежной лингвистике*. 1986. Вып. XVII. С. 22–129.
15. Паніна Н.В. Технологія соціологічного дослідження. Курс лекцій Київ, 2007. 320 с.
16. Селиванова Е.А. Основы лингвистической теории текста и коммуникации : монографическое учебное пособие. Киев : Брама, Изд. Вовчок О.Ю., 2004. 336 с.
17. Семенюк О.А., Паращук В.Ю. Основы теории мовної комунікації : навчальний посібник. Київ : ВЦ «Академія», 2010. 240 с.
18. Синельникова Л.Н. Дискурс троллинга. Дискурс-Пи, Энциклопедия «Дискурсология». 2016. С. 271–279.
19. Усачова О.Ю. Конфликтный диалог в Интернете (на материале политических форумов). URL: <http://www.dialog21.ru/Archive/2005/UsachevaO/UsachevaO.pdf> (дата звернення: 26.08.21).
20. Чайковська О.М. Складові системи чинників девіантної поведінки підлітків. *Збірник наукових праць КПНУ імені Івана Огієнка Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Проблеми сучасної психології*. 2015. Вып. 28. С. 627–637.
21. Чернявская В.Е. Коммуникация в науке: нормативное и девіантное. Лингвистический и социокультурный анализ. Москва : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2011. 240 с.
22. Швейцер А.Д. Современная социолінгвістика: теория, проблемы, методы. Москва, 2009. 178 с.

References:

1. Batsevych, F.C. (2004). *Osnovy komunikativnoi lnhvistyky [Fundamentals of communicative linguistics]* : [pidruchnyk]. Kyiv : Vydavnychiy tsentr “Akademiia”, 2004. 344 s. [In Ukrainian].
2. Batsevych, F. (2012). *Kommunikativnye deviatcii i usloviia uspeshnosti rechevogo zhanra. Zhanry rechi. [Communicative deviations and conditions for the success of the speech genre. Genres of speech]*. № 1–2 (9–10). 2012. S. 17–23 [in Ukrainian].
3. Bondaletov, V.D. (1987). *Sotsyalnaia lnhvistyka [Social linguistics]* : [ucheb. posobyie]. Moskva: Prosveshchenye, 1987. 160 s. [in Russian].
4. Vnebrachnyih, R.A. (2012). *Trolling kak forma sotsialnoy agreszii v virtualnyih soobshchestvah [Trolling as a form of social aggression in virtual communities]*. *Vestn. Udmurt. un-ta. Seriya 3: Filosofiya. Sotsiologiya. Psihologiya. Pedagogika*. Vyp. 1 [in Russian].
5. Dem'yankov, V.Z. (1994) *Kognitivnaya lingvistika kak raznovidnost' interpretiruyushchego podhoda [Cognitive linguistics as a kind of interpretive approach]*. *Voprosy yazykoznavaniya*. № 4. S. 17–34 [in Russian].
6. Dzhunusaliieva, H. Kovalska, N.A. (2011). *Komunikativni deviatcii v konteksti teorii movnoi komunikatsii [Communicative deviations in the context of the theory of language communication]*. [Elektronnyi resurs]. *Naukovyi chasopys. K. : Vyd-vo NPU im. M.P. Drahomanova, 2011*. Retrieved from <http://readera.org/article/komunikativni-deviatciye-v-konteksti-teoriye-10116335.html>. [In Ukrainian].
7. Duskaeva, L., Koniaeva, Iu. (2017). *Trolling in Russian-language media. [Trolling in Russian-language media]*. *Vestnik Moskovskogo Universiteta. Seriya 10: Zhurnalistika*, 5, 84–100. Retrieved from <http://vestnik.journ.msu.ru/books/2017/5/> [In Russian].
8. Issers, O.S. (2008) *Strategii i taktiki russkoy rechi [Strategies and tactics of Russian speech]*. Moscow: URSS [In Russian].
9. Kosmeda, T. (2000). *Aksiologichni aspekty prahmalinhvistyky : formuvannya i rozvytok katehorii otsinky [Axiological aspects of pragmalinguistics: formation and development of the category of evaluation]*. Lviv : LNU im. Ivana Franka, 2000. 350 s. [In Ukrainian].
10. Kronhauz, M. (2012). *Russkii iazyk na grani nervnogo sryva [Russian language on the verge of a nervous breakdown]*. 3D Moskva : Astrel : CORPUS, 2012. 480 s. [In Russian].
11. Kuznietsova, T.V. (2010) *Aksiologichni modeli mas-mediinoi informatsii [Axiological models of mass media information]* : [monohrafiia] Sumy : Universytetska knyha, 2010. 304 s. [In Ukrainian].
12. Lutovinova, O.V. (2013) *Yazykovaya lichnost v virtualnom diskurse [Linguistic personality in virtual discourse]*. : dissertatsiya ... doktora filologicheskikh nauk : 10.02.19. Volgograd. 437 s. [in Russian].
13. Mikhailova, O. (2019). *Kogda oskorblenie vospriimaetsia kak shutka? Personalnye i situativnye factoryotklyucheniia moralnoi otvetstvennosti svidetelia kiberbullinga [When is an insult envisage as a joke? Personal and situational factors of disabling the moral responsibility of a cyberbullying witness]*. *Zhurnal sotsiologii i sotsial'noi antropologii*, 22 (2), 55–92. Retrieved from <https://cyberleninka.ru/article/n/kogda-oskorblenie-vospriimaetsya-kak-shutkapersonalnye-i-situativnye-factoryotklyucheniya-moralnoy-otvetstvennosti-svidetelya> [In Russian].

14. Ostin, Dzh.L. (1986). Slovo kak dejstvie [Word as action]. *Novoe v zarubezhnoj lingvistike. Vyp. XVII*. S. 22–129 [in Russian].
15. Panina, N.V. (2007). Tekhnolohiia sotsiolohichnoho doslidzhennia [Technology of sociological research]. Kurs lektsii Kyiv, 2007. 320 s. 23 [In Ukrainian].
16. Selyvanova, E.A. (2004). Osnovy lingvisticheskoi teorii teksta i kommunikacii [Fundamentals of linguistic theory of text and communication]: Monograficheskoe uchebnoe posobie. Kyiv: Brama, Yzd. Vovchok O. Yu., 2004. 336 s. [in Russian].
17. Semeniuk, O.A. Parashchuk, V.Yu. (2010). Osnovy teorii movnoi komunikatsii [Fundamentals of the theory of language communication]: navch. posib. Kyiv: VTs “Akademiiia”, 2010. 240 s. [In Ukrainian].
18. Sinel’nikova, L.N. (2016). *Diskurs trollinga [Trolling discourse]. Diskurs-Pi, Entsiklopediya “Diskursologiya”* [in Russian].
19. Usachova, O.Yu. Konfliktnyj dialog v Internete (na materiale politicheskikh forumov) [Conflict dialogue on the Internet (based on the material of political forums)] Retritved from: <http://www.dialog21.ru/Archive/2005/UsachevaO/UsachevaO.pdf> [In Russian].
20. Chaikovska, O.M. (2015). Ckladovi systemy chynnykiv deviantnoi povedinky pidlitkiv [Component systems of factors of deviant behavior of adolescents]. *Zbirnyk naukovykh prats KPNU imeni Ivana Ohienka Instytutu psykholohii imeni H.S. Kostiuka NAPN Ukrainy. Problemy suchasnoi psykholohii*. 2015. Vyp. 28. S. 627–637 [In Ukrainian].
21. Cherniavskaia, V.E. (2011). Kommunikaciiia v nauke: normativnoe i deviantnoe. Lingvisticheskii i sotciokulturnyi analiz [Communication in Science: Normative and Deviant. Linguistic and Sociocultural Analysis]. Moskva: Knzhnyi dom “LYBROKOM”, 2011. 240 s. [In Russian].
22. Shveitser, A.D. (2009). Sovremennaia sotciolingvistika: teoriia, problemy, metody [Modern sociolinguistics: theory, problems, methods]. Moskva, 2009. 178 s. [In Russian].